

STANISŁAW KOSMYNKA

Uniwersytet Łódzki

ORCID: 0000-0003-4131-4762

skosmynka@uni.lodz.pl

AKTYWIZACJA NURTÓW DŻIHADYSTYCZNYCH W SAHELU I WYSIŁKI NA RZECZ ICH ZWALCZANIA

The Revival of Jihadist Trends in the Sahel and Efforts to Combat Them

The article focuses on showing the security threats generated by jihadist extremism in the Sahel region. It describes the challenges resulting from the activity of terrorist groups in this area, particularly the Islamic State of the Great Sahara and Al-Qaeda of the Islamic Maghreb. The article places these threats in the context of the determinants of endogenous problems faced by the countries of the region. It draws attention to the symbiotic relationship between extremist trends with organised crime networks. This analysis also outlines and assesses international activities undertaken, particularly with the participation of France, for security and stabilisation.

Keywords: Sahel, jihadism, terrorism, crime, security.

WPROWADZENIE

Ugrupowanie o nazwie Państwo Islamskie Wielkiej Sahary (The Islamic State in the Greater Sahara – ISGS) w 2020 r. było uznawane za eskalujące zagrożenie dżihadystyczne na terenie Sahelu, a szczególnie w rejonach pogranicznych Burkina Faso, Mali i Nigru, m.in. w obrębie parków narodowych. Aktywność tej organizacji tylko w stosunku do roku 2019 wzrosła aż o 60 proc. i objęła 524 akty przemocy¹,

¹ *Islamic State in the Greater Sahara Expanding Its Threat and Reach in the Sahel*, Africa Center for Strategic Studies, December 18, 2020, <https://africacenter.org/spotlight/>

co skłania do refleksji nad kształtem obecnych zagrożeń dla bezpieczeństwa w szerszym kontekście aniżeli dotyczącym tylko tej części Afryki, wynikających ze strony tego typu ekstremistycznych tworów. Na globalnej mapie dżihadyzmu Sahel jest zresztą od lat jednym z bardzo zapalnych obszarów, generującym niebezpieczeństwo nie tylko za sprawą ISGS, ale i innych struktur tego rodzaju, o czym mowa dalej.

W ciągu ostatniej dekady, pomimo zaangażowania Francji w Mali – będącym jednym z najbiedniejszych państw – narastają w regionie wyzwania dla bezpieczeństwa i multiplikują się akty terroru. W samym tylko 2019 r. w tej części Afryki śmierć poniosło ok. 4 tys. osób, zaś do połowy kolejnego roku na terenie Mali, Burkina Faso, Nigru, Nigerii, Czadu i Kamerunu przeprowadzono 37,6 proc. ogółu zamachów terrorystycznych mających miejsce na świecie w tym okresie². Akty przemocy i poczucie zagrożenia życia zmusiło niemal milion osób do migracji. Dane te są znamienne i obrazują rosnące znaczenie tej części Afryki jako ważnego frontu walki z terroryzmem, na co zwracają uwagę m.in. raporty Global Terrorism Index. Tak np. w 2019 r. dwa państwa Sahelu, Mali i Burkina Faso, trafiły na listę pięciu krajów o największej liczbie ofiar śmiertelnych spowodowanych atakami terrorystycznymi³.

Problemy regionu są wielopłaszczyznowe i mają różnorodny charakter – polityczny, ekonomiczny, społeczny – obejmujący kwestie bezpieczeństwa. Stąd też nie dziwi, że w odniesieniu do tej części kontynentu główną troską państw Europy Zachodniej i Południowej jest powstrzymanie nielegalnej imigracji i terroryzmu. Federica Mogherini, pełniąca w latach 2014–2019 stanowisko wysokiego przedstawiciela Unii Europejskiej do spraw zagranicznych i bezpieczeństwa, zadeklarowała w 2017 r. podczas spotkania w Bamako z przedstawicielami państw Grupy G-5, jak ważnym obszarem dla UE jest Sahel i jak potrzebne jest wdrożenie zintensyfikowanych kroków na rzecz ograniczania rozmiarów problemu. Wciąż jednak jest brak skoordynowanej i efektywnej koncepcji rozwiązania wyzwań strukturalnych⁴. A przecież tworzą one endogenne uwarunkowania sprzyjające krysta-

islamic-state-in-the-greater-sahara-expanding-its-threat-and-reach-in-the-sahel/ [dostęp: 16 października 2021].

² J. Díez Alcalde, *Yihadismo en el Sahel Occidental: una Amenaza Creciente y Comparada*, „Fundación Víctimas del Terrorismo”, Septiembre de 2020, s. 93.

³ *Global Terrorism Index 2020, Measuring the Impact of Terrorism*, Institute for Economics & Peace, GTI-2020-web-2.pdf (reliefweb.int) [dostęp: 13 listopada 2021].

⁴ Zob. K. Danielewicz, *Sytuacja bezpieczeństwa państw Sahelu oraz perspektywy jej rozwoju*, „De Securitate et Defensione. O Bezpieczeństwie i Obronności” 2020, nr 1 (6), s. 158–182.

lizacji grup kryminalnych i terrorystycznych, co sprawia, że tylko ich stopniowa eliminacja może stworzyć nadzieję na ograniczenie skali wyzwań. Nie sposób zarazem nie wspomnieć, że na aktywizację tych siatek ogromny wpływ mają skutki sytuacji w Libii – państwa pogrążonego w chaosie i wojnie domowej po upadku reżimu Al-Kaddafiego. Organizacje przestępcze i ekstremistyczne w regionie czerpią profity z tego stanu, m.in. mając dostęp do bogatego arsenału broni i sprzętu wojskowego.

Celem artykułu jest ukazanie kształtu zagrożeń dla bezpieczeństwa, wynikających z obecności na obszarze Sahelu nurtów dżihadystycznych, a zwłaszcza Państwa Islamskiego Wielkiej Sahary i Al-Kaidy Islamskiego Maghrebu oraz związanych z nimi formacji. Niniejsza analiza odnosi się zarazem do działań międzynarodowych, podejmowanych na rzecz poprawy bezpieczeństwa w tej części Afryki, oraz stanowi próbę ich bilansu. Rozważania tu zawarte dotyczą transnarodowego charakteru ekstremizmu dżihadystycznego, pozostającego tak często w relacji symbiotycznej z grupami drobnej i zorganizowanej przestępczości czerpiącej profity z dysfunkcjonalności państwa. Region Sahelu stanowi egzemplifikację tych zależności, od dawna będąc przestrzenią aktywności nurtów radykalnych, inspirowanych ideologią walczącego salafizmu. Stąd też asymetryczne wyzwania dla stabilności regionu należy postrzegać w sposób komplementarny, obejmujący siatki kryminalne i ruchy wywrotowe, które uosabia dżihadyzm. Problematyka ta pojawia się m.in. w artykułach naukowych autorów hiszpańskich: Fernando Reinaresa, Caroli Garcíi-Calvo, Sergio Altuny Galana, Marty Summers Montero oraz w opracowaniach anglojęzycznych. Jeśli chodzi o te ostatnie, warto wymienić publikacje Liny Raafat, Jareda Thompsona, Djallila Lounnasa, Hamdy Hassana, Wolframa Lachera, Christophera S. Chivisa.

Metodologia badań nad terroryzmem implikuje konieczność doboru interdyscyplinarnego wachlarza metod⁵. W analizie mechanizmów krystalizacji siatek dżihadystycznych w regionie Sahelu pomocna jest integracja metody historycznej – zwłaszcza w kontekście uchwycenia relacji przyczynowo-skutkowych w procesie krystalizacji określonych mechanizmów – oraz systemowej, pozwalającej na ujęcie omawianych zagadnień jako powiązanego zespołu elementów, w ramach którego uwaga skupia się zarówno na ich częściach składowych, jak i wzajemnych korelacjach. W badaniu procesu przeobrażeń współczesnego

⁵ B. Bolechów, *Polityka antyterrorystyczna w świetle badań nad terroryzmem*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2012, s. 24 i 33.

terroryzmu, inspirowanego radykalnym salafizmem, ważne miejsce zajmuje wpisująca się w wymiar ruchów społecznych teoria sieci, które to pojęcie nawiązuje do prac Marca Sagemana. Autor ten ujmuje komórki dżihadystyczne jako swoisty ruch społeczny, złożony z licznych nieformalnych sieci inspirujących do terroryzmu, jak i formę organizacji⁶. Koncepcja ta pomaga zrozumieć złożone trajektorie radykalizacji; te z kolei implikują określony charakter środków zapobiegawczych, po które sięgać muszą na poziomie decyzyjnym oraz wykonawczym władze – odpowiednie organy i służby państw zarówno krajowe, jak i międzynarodowe. Określenie „dżihadyzm” reprezentuje islamistyczne ekstremum ideologiczne; obejmuje ono zarówno praktykę działań, jak i „[...] doktrynalną podstawę różnych ugrupowań, komórek i pojedynczych osób, które łączy wykładnia ideologiczna uzasadniająca odniesieniami do religii stosowanie przemocy. [...] Orientacja ta zakłada jednoczesne przyjęcie specyficznego modelu walki, w której przeciwnik jest satanizowany, oraz ujmowanie śmierci jako ofiary w uświęconej Bożym nakazem misji”⁷.

W opracowaniu tej analizy ważną rolę odegrały wizyty studyjne i kwerendy w ośrodkach naukowych w Hiszpanii: w Salamance w 2018 r., Barcelonie w 2019 r. oraz w Madrycie w 2021 w Międzynarodowym Obserwatorium Badań nad Terroryzmem (Observatorio Internacional de Estudios sobre Terrorismo).

ZARYS ZAGROŻEŃ W SAHELU GENEROWANYCH PRZEZ DŻIHADYZM

Kierowane przez Adnana Abu Walida as-Sahrawiego Państwo Islamskie Wielkiej Sahary powstało w 2015 r. i egzemplifikuje relację symbiotyczną, łączącą walczący islamizm z sieciami drobnej i zorganizowanej przestępczości. Związki te widać wyraźnie od lat na przykładzie Sahelu – obszaru o strukturze plemiennej, w wielu jego zakątkach pozbawionego efektywnej kontroli państwa. Grupy terrorystyczne pozyskują środki finansowe z procederów kryminalnych: głównie przemytu towarów, porwań, handlu narkotykami, ludźmi oraz bronią. To przez Afrykę Zachodnią wiodą jedne ze szlaków przemytu kolumbij-

⁶ M. Sageman, *Leaderless Jihad. Terror Networks in the Twenty-First Century*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia 2008, s. 29–31.

⁷ S. Kosmyńka, *Święta wojna w Al-Andalus. Przeobrażenia aktywności dżihadystycznych komórek terrorystycznych w Hiszpanii w latach 1995–2012*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2015, s. 16–17.

skiej kokainy do Europy. Transportowana jest ona głównie do Gwinei Bissau, a następnie przez trasy przemytnicze Sahelu i Maghrebu trafia do Europy. Siatki dżihadystyczne obejmują kontrolą wiele szlaków kontrabandy, organizują i eskortują transport substancji psychoaktywnych oraz czerpią zyski z tego procederu⁸. Deficyt silnej i stabilnej władzy państwowej w połączeniu z trybalną strukturą społeczną i znaczeniem więzi plemiennych czy klanowych są czynnikami sprzyjającymi rozwojowi procederów przestępczych⁹. Zaangażowanie siatek terrorystycznych w działalność kryminalną doprowadziło do współpracy ich członków z lokalnymi plemionami i klanami (np. Tuaregów) parającymi się tym procederem – np. kontrolującymi trasy przemytu towarów¹⁰. Należy podkreślić, że tak akcentowana tu dysfunkcyjność państwa jest jednym z katalizatorów rozwoju nurtów wywrotowych i kryminalnych w Sahelu, a również w innych częściach Afryki, czego przykładem są m.in. Libia i Somalia. Słabo kontrolowana strefa trójgraniczna Burkina Faso, Mali i Nigru stała się rejonem wzmożonej aktywności Państwa Islamskiego Wielkiej Sahary, którego bojownicy zintensyfikowali w ostatnim czasie ataki na przedstawicieli władz, funkcjonariuszy policji i osoby cywilne. Obszar zbiegu trzech granic jest wskazywany jako teren szczególnie sprzyjający funkcjonowaniu siatek dżihadystycznych i grup kryminalnych¹¹. Są one faktycznym beneficjentem nieobecności instytucjonalnej państwa oraz indolencji władz; tworzą własne alternatywne struktury i system kontroli.

As-Sahrawi wezwał członków wszystkich ugrupowań do akcesu do ISGS oraz do podjęcia walki z „krzyżowcami”. Początkowo Państwo Islamskie Wielkiej Sahary nie było uznawane za znaczącą organizację mogącą wpłynąć destabilizująco na sytuację w regionie. Liczba członków ugrupowania była ograniczona, osłabiały je konflikty z innymi formacjami integrystycznymi. W pierwszym okresie jego aktywność koncentrowała się na terenie Mali, w regionach Gao i Menaka. Sporo czasu zajęło budowanie struktur, pozyskiwanie sympatyków, przez co pozostawało w cieniu ugrupowań występujących pod szyldem Al-Kaidy Islamskiego Maghrebu czy Boko Haram. Za pierwszy znaczący atak terrorystyczny, przeprowadzony przez ISGS, uznaje

⁸ S. Kosmyńska, *Związki terroryzmu dżihadystycznego z handlem narkotykami. Casus Hiszpanii*, „Historia i Polityka” 2019, nr 27 (34), s. 50.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ I. Fuente Cobo, *Yihadismo en el Sahel: la expansión de la amenaza oscura*, „Documento de Análisis” 2018, nr 12, s. 247.

¹¹ M. Summers, *Actividad yihadista en el Maghreb y Sahel Occidental*, „Anuario del terrorismo yihadista” (Observatorio Internacional de Estudios sobre Terrorismo) 2020, s. 66–67.

się zamach zrealizowany we wrześniu 2016 r. na budynek pocztowy w strefie przygranicznej Burkina Faso. Miesiąc później bojownicy organizacji podjęli próbę oswobodzenia członków Boko Haram i Al-Kaidy Islamskiego Maghrebu (Al-Qaeda in the Islamic Maghreb – AQIM) z więzienia w Koutoukalé na terenie Nigru (kolejny atak na ten obiekt miał miejsce w maju 2019 r.). Wiosną tegoż roku w jednym z nagrań przywódca tzw. Państwa Islamskiego Abu Bakr al-Baghdadi odniósł się z aprobatą do przedsięwzięć ISGS i wezwał do kontynuowania walki z jednostkami francuskimi i siłami rządowymi¹². Śmierć lidera ISIS i kres ISIS na obszarze Iraku i Syrii nie zahamowały rozwoju struktur afiliujących się do idei i praktyki redukcjonistycznie pojmowanego dżihadu. W grudniu 2019 r. aktywiści Państwa Islamskiego Prowincji Afryki Zachodniej (ISWAP) przeprowadzili atak na infrastrukturę wojskową w Nigrze, powodując śmierć ponad siedemdziesięciu żołnierzy. W ciągu roku (maj 2019 – maj 2020) w wyniku operacji realizowanych przez bojowników ISGS zginęło co najmniej czterystu żołnierzy sił rządowych Mali, Burkina Faso i Nigru¹³. Warto podkreślić, że organizacja ponosi odpowiedzialność również za akty przemocy skierowanej wobec osób cywilnych, uznanych za apostatów lub sprzymierzeńców lokalnych i centralnych władz. W czerwcu 2021 r. członkowie organizacji uprowadzili pięcioro chrześcijan w strefie przygranicznej w Mali i Nigrze, a następnie ich zamordowali¹⁴.

As-Sahrawi wziął na siebie sprawstwo zamachu przeprowadzonego w 2017 r. w Nigrze, wskutek którego śmierć poniosło m.in. czterech członków amerykańskiego personelu wojskowego; jest także odpowiedzialny za porwania cudzoziemców. Uprowadzenia te stały się zresztą ważnym *modus operandi* większości formacji kryminalno-terrorystycznych. Tak np. członkowie Al-Kaidy Islamskiego Maghrebu w latach 2003–2011 pozbawili wolności 54 cudzoziemców, traktując te porwania jako element „świętej wojny z niewiernymi”, a zarazem w licznych przypadkach uzyskując okup za ich oswobodzenie¹⁵.

Wskazać należy, iż wielu bojowników ISGS, łącznie z jego liderem, znajdowało się wcześniej w szeregach innych organizacji dżihadystycznych, które powstawały na terenie Afryki Zachodniej i Północnej jako struktury afiliowane do Al-Kaidy i tzw. Państwa Islamskiego – np.

¹² J. Thompson, *Examining Extremism: Islamic State in The Greater Sahara*, Center for Strategic and International Studies, 22 July 2021, s. 3.

¹³ *Ibidem*, s. 5.

¹⁴ *Ibidem*, s. 6.

¹⁵ S. Altuna Galán, *Jama'at Nusrat al-Islam wa-l Muslimin: análisis del proyecto de al-Qaeda para el Sahel a través de su propaganda*, „ARI” 2018, nr 52, s. 8.

Ruch na rzecz Jedności i Dżihadu w Afryce Zachodniej (Movement for the Unity and Jihad in West Africa – MUJAO), czy wspomnianej Al-Kaidy Islamskiego Maghrebu, która przez długi czas była głównym nurtem ruchu dżihadystycznego w regionie, współdziałając z grupami przestępczymi¹⁶. As-Sahrawi był jednym z lokalnych komendantów związanego z Al-Kaidą ugrupowania Al-Murabitun, której przywódca i zarazem jeden z najważniejszych protagonistów dżihadyzmu w regionie – Muchtar Belmuchtar – odmówił złożenia deklaracji lojalności wobec tzw. Państwa Islamskiego, co popchnęło As-Sahrawiego do secesji i stworzenia odrębnej struktury. Warto dodać, że rosnąca popularność DA'ISZ na obszarze tej części Afryki skłoniła także inne ugrupowania do deklaracji lojalności wobec tego tworu – np. algierskie Dżund al-Chalifa czy tunezyjskie Ukba Ibn Nafi¹⁷. Z biegiem czasu powstawały lokalne komórki ISGS, w skład których weszły osoby wywodzące się z miejscowych społeczności. Praca werbunkowa i propagandowa, podobnie zresztą jak w przypadku innych ugrupowań, stała się ważnym elementem funkcjonowania tej struktury.

Trajektorie tych przemian obrazują dobrze znane także i z innych zakątków świata mechanizmy tzw. partycypacji fluktuacyjnej komórek i siatek ruchu globalnego dżihadu, oparte na rekonstrukcji organizacyjnej i afiliacyjnej grup i pojedynczych osób. Mechanizmy te, nieustannie fuzje i secesje, okazały się być, paradoksalnie, zarówno zaletą, jak i słabością ruchu dżihadystycznego. Decentralizacja i dyspersja organizacyjna bardzo utrudniają zwalczanie siatek terrorystycznych. Miejsce zneutralizowanych lokalnych komórek i komendantów zajmują kolejne; nawet wyeliminowanie jednych siatek nie dezaktywuje innych. Z drugiej jednak strony struktura ta sprzyja tendencjom secesjonistycznym, a zbyt duża autonomia operacyjna utrudnia koordynowanie przedsięwzięć – długofalowe i krótkoterminowe ustalanie i planowanie zamierzeń. Nie bez znaczenia pozostają także partykularne interesy lokalnych watażków oraz animozje i rywalizacja między nimi. Nurty ekstremistyczne częstokroć dzielą się, w wyniku tego powstają nowe struktury, czego przykładem jest wyodrębnienie w 2011 r. Ruchu na Rzecz Jedności i Dżihadu w Afryce Zachodniej z Al-Kaidy Islamskiego Maghrebu, będącej franczyzą Al-Kaidy, w którą przekształciło się Salafickie Ugrupowanie Kaznodziejstwa i Walki (GSPC).

¹⁶ Więcej w: W. Lacher, *Organized Crime and Conflict in the Sahel-Sahara Region*, „The Carnegie Papers”, September 2012, s. 11–15.

¹⁷ H. Hassan, *Radicalism in the Sahel: From a Paper State to a Mobile Caliphate*, Lambert Academic Publishing 2019, s. 12.

Stały się one *de facto* częścią swoistego międzynarodowego ruchu społecznego, za który może być uważany dżihadyzm, spajany ideologią „świętej wojny” i bardzo wybiórczym, a także redukcjonistycznym pojmowaniem religii. Typowym *modus operandi* członków tych organizacji okazało się łączenie realizacji przedsięwzięć terrorystycznych ze wspomnianym procederem przestępczym, legitymizowanym ideami salafickimi i mającym bardzo pragmatyczne znaczenie – pozyskiwania środków finansowych.

Początkowo pomiędzy tymi formacjami nie dochodziło do ostrych napięć, dopiero z biegiem czasu zaznaczyły się tendencje rywalizacyjne. ISGS starała się wchodzić we współpracę z innymi formacjami dżihadystycznymi, w tym także z konkurencyjną Al-Kaidą oraz odłamek Boko Haram – Państwem Islamskim Prowincji Afryki Zachodniej (ISWAP), aktywnym w rejonie jeziora Czad, choć oczywiście nie należy zapominać o stale istniejących animozjach między nurtami fundamentalistycznymi. Uwidocznily się one szczególnie wyraźnie wraz z powstaniem tzw. Państwa Islamskiego na terenie Syrii i Iraku, co skłoniło niektórych liderów – w tym również As-Sahrawiego – do deklaracji lojalności wobec samozwańczego kalifatu i jego przywódcy Al-Baghdadiego. Inni liderzy grup dżihadystycznych opowiadali się za współpracą z Al-Kaidą oraz jej lokalną siecią – AQIM. Wzajemne antagonizmy znajdowały niejednokrotnie wyraz w starciach zbrojnych między członkami konkurencyjnych grup, co niewątpliwie ogranicza obecnie ich zdolność do prowadzenia kampanii militarnych przeciwko siłom rządowym. Przykładem wrogości między formacjami dżihadystycznymi są także starcia zbrojne bojówek Boko Haram i Państwa Islamskiego Afryki Zachodniej, które nasiliły się jesienią 2021 r. w pobliżu jeziora Czad.

Obecnie organizacje radykalnie islamistyczne, stale składające się *de facto* z wielu zdecentralizowanych grup, mają istotne znaczenie w procesie destabilizacji tego obszaru oraz bazują na licznych strukturalnych jego problemach – wyzwaniach społecznych i ekonomicznych, a także niestabilności politycznej. Wyrazem tej ostatniej były np. zamachy stanu, przeprowadzone w Mali w sierpniu 2020 i w maju 2021 r. W styczniu 2022 r. miał miejsce przewrót wojskowy w Burkina Faso. Jest jednak wątpliwe, by militaryzacja polityki okazała się panaceum na złożone problemy wewnętrzne państw regionu. Niestabilność polityczna i gospodarcza tworzy podatny grunt dla rozprzestrzeniania się idei integrystycznych, co wielu wykluczonych i pozbawionych perspektyw ludzi młodych skłania do wstępowania w szeregi orga-

nizacji przestępczych i wywrotowych. Dodatkowym czynnikiem wykorzystywanym przez islamistów są zaniedbania rządów w związku ze skutkami pandemii, która zresztą jest przedstawiana w materiałach propagandowych jako kara Boża, która spadła na „niewiernych” i apostatów, będących ich sojusznikami. W działaniach nurtów radykalnych uwidaczniają się zatem tendencje zdyskontowania pandemii na własną korzyść¹⁸. Zalecają one rygorystyczne przestrzeganie norm religijnych, ale także zachowanie higieny i unikanie interakcji z cudzoziemcami, a zwłaszcza Europejczykami.

Na przełomie 2017 i 2018 r. przywódcy związanej z Al-Kaidą koalicji organizacji dżihadystycznych, noszącej nazwę Ugrupowanie Wsparcia Islamu i Muzułmanów (Dżama’at Nusrat al-Islam wa-al-Muslimin – JNIM), oraz Państwa Islamskiego Wielkiej Sahary podczas spotkań w miastach Kidal i Menaka na terenie Mali uzgodnili plan współpracy i wzajemnego powstrzymywania się od wrogich poczynań. W skład JNIM weszło kilka ważnych organizacji dżihadystycznych: Ansar ad Din, AQIM, Al-Murabitun, Katiba Macina. Ugrupowanie podejmowało wiele akcji zbrojnych głównie na terenie Mali, choć również w Nigrze i Burkina Faso. Obok sił rządowych celem ataków byli przedstawiciele ONZ, m.in. w styczniu 2019 r. w ich wyniku na północy Mali śmierć poniosło dziesięciu żołnierzy uczestniczących w misji stabilizacyjnej z ramienia ONZ. Ofiarą przemocy ze strony bojówek ekstremistycznych jest częstokroć także ludność cywilna. Tak np. działająca głównie w północnych i wschodnich rejonach Burkina Faso organizacja Ansarul Islam w 2019 r. aż 55 proc. swoich akcji zbrojnych skierowała przeciwko cywilom¹⁹ (urzędnikom, nauczycielom, lokalnym liderom, personelowi medycznemu itp.), którzy uważani byli za przedstawicieli i sprzymierzeńców strony rządowej, a tym samym za zdrajców. Doświadczanie permanentnego stanu zagrożenia jest czynnikiem skłaniającym wiele osób do podjęcia decyzji o opuszczeniu miejsca zamieszkania. Skutkiem tego jest sygnalizowany wcześniej problem migracji wewnętrznych pogłębiający pauperyzację i generujący cały szereg wyzwań społeczno-ekonomicznych. W Burkina Faso w samym tylko 2019 r. aż dziesięciokrotnie wrosła liczba uchodźców wewnętrznych; w rejonie jeziora Czad problem ten dotyka ok. 2,8 mln osób doświadczających przemocy i głodu²⁰.

¹⁸ Zob. C. Garcia-Calvo, *Crisis del coronavirus: la pandemia según los yihadistas*, Real Instituto Elcano, 20 Marzo 2020.

¹⁹ R. Meneses, *El Sahel y el ascenso del yihadismo*, „Anuario CEIPAZ” 2019–2020, s. 238.

²⁰ *Ibidem*, s. 239.

Organizacje dżihadystyczne także w następnych latach podejmowały próby zawarcia porozumienia i określenia strategii dalszych poczynań. W 2020 r. zakładano unifikację kontrolujących północno-wschodnią część Nigerii ugrupowań Boko Haram i Państwa Islamskiego Afryki Zachodniej. Liczebność bojowników tych dwóch organizacji oceniano na ok. 7 tys.²¹ Warto dodać, że formacje te łączą idee skrajnie salafickie, odwołujące się do minionej świetności islamu oraz postulujące powrót do czystości wiary, a także prawodawstwa podporządkowanego władzom religijnym i politycznym. Tak np. JNIM niejednokrotnie odwoływało się do muzułmańskiej przeszłości Półwyspu Iberyjskiego i nawoływało do odzyskania „Al-Ándalus” dla islamu²². Hasła tego rodzaju są szczególnie niepokojące, co zrozumiałe, dla władz Hiszpanii i stanowią dodatkową przesłankę zaangażowania Madrytu na terenie Sahelu. Nie sposób nie zauważyć, że oddziaływanie to jest prowadzone w dużym stopniu za pomocą kontaktów bezpośrednich. Wysiłki prozelickie, werbunkowe i rozpowszechnianie propagandy nurtów, o których tutaj mowa, jest od lat bardzo widoczne w przestrzeni wirtualnej; internet stał się ważnym instrumentem na usługach dżihadyzmu. Na wielu jednak obszarach, m.in. Sahelu, gdzie dostęp do cyberprzestrzeni jest nadal bardzo ograniczony, dominują tradycyjne formy kontaktów.

Marta Summers Montero słusznie podkreśla, że różnice programowe i partykularne interesy poszczególnych grup ekstremistycznych tylko pozornie zostały zastąpione ideą nadrzędną: walką z siłami rządowymi oraz Zachodem w celu ustanowienia porządku społecznego, prawnego i religijno-politycznego opartego na integrystycznie rozumianej wykładni islamu²³. Wkrótce zresztą pogłębiły się napięcia pomiędzy tymi dwoma głównymi nurtami. Ich rywalizację podsycała ekspansja terytorialna ISGS i skuteczna taktyka działań operacyjnych wymierzonych w siły rządowe, co spowodowało napływ do organizacji nowych sympatyków, także na terenach znajdujących się w dotychczasowej orbicie wpływów AQIM. Podejmowane na jesieni 2019 r. próby delimitacji stref wpływów nie przyniosły oczekiwanych rezultatów.

O wzroście pozycji Państwa Islamskiego Wielkiej Sahary świadczą przypadki secesji grup wchodzących wcześniej w skład Ugrupowania Wsparcia Islamu i Muzułmanów (wspomniana Dżama’at Nusrat

²¹ C. Sanjuán Martínez, *El terrorismo yihadista. El yihadismo en el Sahel amenaza a Europa*, „Documento de Opinión” 2020, nr 140, s. 12.

²² S. Altuna Galán, *Jama’at Nusrat...*, s. 6.

²³ M. Summers, *Enfrentamientos entre JNIM y EIGS. Cambios en el equilibrio terrorista del Sahel*, IEDEE, „Documento de Opinión”, 10 de julio de 2020, s. 4.

al-Islam wa-al-Musulimin) oraz przyłączania się ich do ISGS, koncentrującego swe poczynania zwłaszcza w strefie Liptako-Gourma. Przykładem tego był akces na przełomie 2019 i 2020 r. do tej organizacji ugrupowania określającego się jako Żołnierze Kalifatu w Mali²⁴. Wymieniając te fakty, należy jednocześnie także pamiętać o przeciwnych tendencjach – fluktuacji członków i zwolenników DA'ISZ w kierunku struktur kontrolowanych przez Al-Kaidę, które uwidoczniły się zwłaszcza po porażce tzw. Państwa Islamskiego w Libii. Wpłynęła ona na reaktywację osłabionej licznymi ruchami secesjonistycznymi Al-Kaidy Islamskiego Maghrebu, dysponującej zapleczem logistycznym i budowaną przez lata siecią powiązań. Latem 2019 r. na terenie Burkina Faso doszło do starć pomiędzy bojownikami ISGS i JNIM, co obrazowało narastające tendencje rywalizacyjne między utrzymującymi względną równowagę wpływów formacjami. W kolejnych miesiącach incydenty te trwały i nasiliły się w 2020 r. Obie strony oskarżały się o eskalację konfliktu i o zdradę islamu. Kampanię wzajemnej dyskredytacji rozpoczęły w materiałach propagandowych²⁵. JNIM prezentuje w nich przekaz demitologizujący ISGS oraz ISWAP, oskarżając bojówki tych organizacji o dopuszczanie się aktów bandytyzmu i terroru wobec muzułmanów, w tym także kobiet i dzieci. W swym internetowym Newsletter at-Thabat Ugrupowanie Wsparcia Islamu i Muzułmanów jesienią 2020 r. zamieszczało publikacje eksponujące udział JNIM w walce z „francuskimi krzyżowcami” i sprzymierzonymi z nimi siłami rządowymi przy jednoczesnym dezawuowaniu roli formacji należących do tzw. Państwa Islamskiego²⁶. Z kolei nurty identyfikujące się z tą organizacją uznają się za jedyne prawdziwego protagonistę dżihadyzmu i wskazują na znaczenie Sahelu dla restytucji kalifatu także na innych obszarach. Wyrazem tych postaw były m.in. wywiady z As-Sahrawim publikowane w Newsletter an-Nabaa, w których lekceważąco odnosił się do ugrupowań związanych z Al-Kaidą.

Od początku 2020 do jesieni 2021 r. doszło co najmniej do 140 incydentów zbrojnych między bojówkami ISGS i JNIM²⁷. Miały one miejsce głównie na obszarze Mali i Burkina Faso. W toczonej ze zmiennym rezultatem starciach śmierć poniosło wielu członków tych organizacji. Procesy te ilustrują dynamikę przeobrażeń ruchu dżiha-

²⁴ *Ibidem*, s. 6.

²⁵ L. Raafat, *The Schism of Jihadism in the Sahel. How Al-Qaeda and the Islamic State Are Battling for Legitimacy in the Sahelian Context*, The Middle East Institute, October 2021, s. 8.

²⁶ *Ibidem*, s. 11–12.

²⁷ *Ibidem*, s. 5.

dystycznego w Sahelu oraz jego trwałą decentralizację, która skutkuje konkurowaniem o znaczenie w regionie i strefy wpływów, w tym także o profity płynące z prowadzenia aktywności przestępczej. Warto zaznaczyć, że antagonizm ten oraz rywalizacja o wpływy stały się udziałem formacji radykalnych o profilu salafickim także i w innych zakątkach świata, np. w Syrii czy w Jemenie.

PRZECIWDZIAŁANIE EKSTREMIZMOWI W REGIONIE

Narastające zagrożenia skłoniły Francję i państwa tzw. Grupy G-5 (Mali, Burkina Faso, Czad, Niger, Mauretania) do uzgodnienia wspólnych działań skierowanych przeciwko ekstremizmowi dżihadystycznemu. Grupę, mającą siedzibę w Mauretanii, założono w grudniu 2014 r. Władzom w Paryżu bardzo zależało zresztą na zainicjowaniu i rozbudowie współpracy między państwami regionu w celu poprawy poziomu bezpieczeństwa, udoskonalenia mechanizmów kontroli nad newralgicznymi obszarami i skoordynowania wysiłków operacyjnych i logistycznych, m.in. dzięki przedsięwzięciom prowadzonym przez utworzone w 2017 r. jednostki Grupy G-5 Sahel Joined Force.

Warto przypomnieć, że Francja od dawna realizuje misje wojskowe na obszarze Sahelu, czego wyrazem była zapoczątkowana w styczniu 2013 r. operacja w Mali pod kryptonimem „Serwal”, w której udział wzięły również jednostki pochodzące z innych państw, w tym także z Hiszpanii (od kwietnia 2013 r. rozpoczęła też funkcjonowanie misja pokojowa ONZ)²⁸. W czerwcu tegoż roku rząd w Madrycie podjął decyzję o powiększeniu hiszpańskiego kontyngentu wojskowego, biorącego udział w misji w tym kraju, do liczby 110 żołnierzy. W 2018 r. liczył on już ok. 290 mundurowych, a więc został dość znacznie wzmocniony, co także świadczy o strategicznym dla Hiszpanii znaczeniu walki z dżihadyzmem w Sahelu. Przedsięwzięcie to było zainicjowane w ramach projektu European Union Training Mission in Mali (EUTM Mali) i było podyktowane potrzebą stabilizacji regionu oraz uniemożliwienia rozprzestrzeniania się aktywności nurtów dżihadystycznych. Misja obejmowała współpracę z siłami porządkowymi Mali: szkolenia, instruktaż, doradztwo wojskowe, patrole, pomoc w ochronie infrastruktury itp. Szacuje się, że w ramach programu EUTM do 2018 r. przeszkolono ok. 11,5 tys. malijskich żołnierzy, głównie w zakresie

²⁸ Więcej w: Ch.S. Chivvis, *The French War on Al Qa'ida in Africa*, Cambridge University Press, New York 2016, s. 112–143.

zadań operacyjnych wymierzonych w ugrupowania radykalnie sala-fickie oraz siatki przestępcze²⁹. W wyniku tych przedsięwzięć AQIM poniosła znaczne straty; nie powiodło się jej także opanowanie stolicy Mali Bamako w styczniu 2013 r. Wraz z początkiem sierpnia 2014 r. francuskie jednostki rozpoczęły kolejną operację („Barkhane”), skierowaną przeciwko tym ugrupowaniom. Wzięło w niej udział kilka tysięcy żołnierzy, którzy kontynuowali misje wojskowe przeciw dżihadystom. Jednocześnie zintensyfikowano monitoring terenów przygranicznych, choć trudno uznać te wysiłki za zadowalające. Na początku 2020 r. władze w Paryżu zdecydowały się powiększyć kontyngent wojskowy z 4,5 tys. żołnierzy o kolejnych 850³⁰. Jednostki te prowadzą operacje w strefie przygranicznej Mali, Burkina Faso, Nigru, także obejmujące szkolenia i wsparcie dla wojska i policji tych państw. W marcu 2020 r. powołano międzynarodową jednostkę „Takuba”, w skład której weszły Europejskie Siły Operacji Specjalnych (European Special Operation Forces – SOF). Przesłanką tej inicjatywy była potrzeba zwalczania siatek terrorystycznych w rejonie jeziora Czad. Przedsięwzięcia te miały splotać się z inicjatywami Unii Europejskiej EUCAP Mali i EUCAP Niger, które podyktowane zostały potrzebą poprawy bezpieczeństwa na obszarze Sahelu. Stanowiący ponad 89 mln euro budżet EUCAP Mali przeznaczono na działania stabilizacyjne, szkolenie sił porządkowych, doradztwo i wsparcie logistyczne³¹.

W ramach wysiłków podyktowanych potrzebą zwalczania nurtów ekstremistycznych implementowano szereg innych ważnych projektów międzynarodowych. Spośród nich należy wymienić m.in. przyjęty w 2016 r. przez Komisję Europejską projekt GAR-SI Sahel (Rapid Action Groups – Monitoring nad Intervention in Sahel), przewidujący sformowanie sześciu jednostek szybkiego reagowania w Mauretanii, Mali, Nigrze, Burkina Faso, Czadzie i Senegalu, a także inne kompleksowe zamierzenia: West Sahel (2011–2013), West Sahel II (2014–2016), Blue Sahel (2017–2019). Ich celem była poprawa mechanizmów kontroli obszarów przygranicznych, koordynacja przedsięwzięć antyterrorystycznych i policyjnych, szkolenie służb porządkowych, ochrona

²⁹ S. Kosmyńska, *Udział Hiszpanii w misjach bezpieczeństwa w Sahelu Zachodnim*, „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne” 2020, t. 65, nr 1, s. 109.

³⁰ S. Sukhankin, *France to Lead Joint Effort in War on Terrorism in Sahel Region*, „Terrorism Monitor” 2020, vol. 18, issue 10, s. 6.

³¹ *EUCAP Sahel Mali: Mission Extended Until 31 January 2023 and Mandate Adjusted*, <https://www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2021/01/11/eucap-sahel-mali-mission-extended-until-31-january-2023-and-mandate-adjusted/> [dostęp: 16 października 2021].

infrastruktury, przeciwdziałanie aktywizacji nurtów kryminalnych i wywrotowych³². Dzięki tym inicjatywom zrealizowano wiele operacji i zlikwidowano szereg siatek przestępczych i terrorystycznych, jednak nie doprowadziły one do neutralizacji wyzwań, z którymi borykają się państwa regionu.

Projekty te, w które zaangażowane są państwa europejskie (przede wszystkim Francja, ale także Hiszpania i Włochy), świadczą o strategicznym znaczeniu terytorium Sahelu dla bezpieczeństwa południowej i zachodniej flanki UE. W wyniku operacji „Serwal” zlikwidowano wielu terrorystów i zniszczono szereg ich baz, ale nie doprowadziła ona do neutralizacji siatek dżihadystycznych w tej części Afryki; wielu bojowników wycofało się na tereny południowej Libii, zwłaszcza do regionu Fezzan, gdzie nastąpiło ich przegrupowanie, a z czasem reaktywacja działań. Libia stała się zresztą zapleczem wielu organizacji tego typu; na jej obszarze znajdowało się dowództwo np. organizacji Al-Murabitun. Nie bez znaczenia dla rozwoju tego procesu był napływ kolejnych bojowników, także z innych terenów, m.in. Tunezji czy Egiptu, oraz współpraca z różnymi organizacjami wywrotowymi, np. Anar ad-Din³³. Zgodnie z wyrażanymi powszechnie obawami, rozbiście tzw. Państwa Islamskiego w Iraku i Syrii skłoniło wielu jego bojowników do powrotu na obszary pochodzenia, gdzie zasilili szeregi lokalnych siatek ekstremistycznych bądź uczestniczyli w tworzeniu nowych. Należy zarazem pamiętać, że dekonstrukcja samozwańczego kalifatu poszerzyła autonomię francyz i formacji afiliowanych w innych zakątkach świata, w tym także w Afryce. Szyld „Al-Kaidy” czy „Państwa Islamskiego” stanowi dla lokalnych struktur ważny czynnik legitymizacyjny i propagandowy, co z kolei pozwala ruchowi globalnego dżihadu pozyskiwać nowych sympatyków i tworzyć następne ogniska konfrontacji.

Trzeba dodać, że aktywizacja ugrupowań integrystycznych nie tylko wpływa destabilizująco na ten obszar, ale niesie również ryzyko nasilenia aktów terrorystycznych i innych działań przestępczych, których zasięg może objąć także państwa europejskie. W styczniu 2020 r. na spotkaniu z przedstawicielami państw Grupy G-5 w ramach „Koalicji dla Sahelu” francuskie władze zapowiedziały intensyfikację akcji

³² S. Kosmyńka, *Udział Hiszpanii w misjach...*, s. 110–112.

³³ D. Lounnas, *The Transmutation of Jihadi Organizations in the Sahel and the Regional Security Architecture*, w: *Middle East and North Africa Regional Architecture: Mapping Geopolitical Shifts, regional Order and Domestic Transformation*, „Future Notes” 2018, nr 10, s. 2–3.

antyterrorystycznych wymierzonych zwłaszcza w ISGS³⁴. Zaangażowanie Zachodu w regionie jest konsekwencją tych wyzwań; dla islamistów z kolei postulat wycofania zagranicznych jednostek z Mali jest wskazywany jako wstępny warunek podjęcia rozmów pokojowych. Jednocześnie warto wspomnieć, że stanowisko ISGS jest w kwestii ewentualnego porozumienia najbardziej nieustępliwe i wyklucza jakiegokolwiek negocjacje z władzami uznanymi za zdrajców islamu i apostatów. Najważniejszym postulatem organizacji jest ustanowienie kalifatu na obszarze Sahelu; na terenach kontrolowanych jej przedstawiciele wprowadzają bardzo rygorystyczne i surowo sankcjonowane normy obyczajowe, m.in. zakazują słuchania muzyki, egzekwują przestrzeganie określonych zasad, m.in. w kwestii statusu kobiet. Jednocześnie ISGS stara się zapewnić sobie poparcie wśród miejscowej ludności, realizując akcje społeczne, dostarczając żywność i lekarstwa, usiłując wykonywać obowiązki państwa, którego faktyczni przedstawiciele ukazywani są jako skorumpowani i pozostający na usługach obcych mocodawców.

Pewnym sukcesem w walce z ISGS było zlikwidowanie jego przywódcy, Adnana Abu Walida as-Sahrawiego, przez francuskie jednostki specjalne – informację tę ogłosił prezydent Emmanuel Macron 16 września 2021 r. Wcześniej, w 2014 r., w wyniku akcji francuskiego lotnictwa śmierć poniósł lider MUJAO. Niewątpliwie, jak wcześniej wspomniano, wewnętrzne antagonizmy, prowadzące do starć pomiędzy bojownikami i sympatykami tzw. Państwa Islamskiego i Al-Kaidy, stanowią czynnik ograniczający zdolności operacyjne dżihadystów, utrudniający im prowadzenie aktów wymierzonych w siły rządowe i zagraniczne kontyngenty. Dodatkowo, utrudniają starania werbunkowe i oddziaływanie propagandowe wśród miejscowej ludności³⁵. Element ten ma niezwykle istotne znaczenie, gdyż stała rekrutacja kandydatów na żołnierzy „świętej wojny” jest warunkiem *sine qua non* przetrwania struktur terrorystycznych.

Należy także wspomnieć o innym sukcesie sił sprzymierzonych w walce z dżihadyzmem. Na początku czerwca 2020 r. francuskie władze podały, że podczas operacji jednostek specjalnych na północy Mali został zlikwidowany lider Al-Kaidy Islamskiego Maghrebu Abd al-Malik Drukdał (*alias* Abu Musab Abd al-Wadud)³⁶. Był on od lat

³⁴ S. Sukhankin, *France to Lead...*, s. 5.

³⁵ M. Summers, *Enfrentamientos entre JNIM...*, s. 10.

³⁶ J. Yagüe, *Un gran golpe al yihadismo en África: la eliminación de Abdelmalek Droukdel*, „Documento Observatorio Internacional de Estudios sobre Terrorismo” 2020, nr 16, s. 2.

związany z siatkami integrystycznymi – na początku, w latach 90. XX wieku, z algierską Islamską Grupą Zbrojną (GIA), potem z Salafickim Ugrupowaniem Kaznodziejstwa i Walki (GSPC), z którego powstała Al-Kaida Islamskiego Maghrebu. Drukdał został jednym z komendantów GSPC i był odpowiedzialny za szereg aktów terroru destabilizujących sytuację w regionie, w tym za przygotowywanie zamachów samobójczych, a także za przemyt i rozboje³⁷. Legitymizował te działania potrzebą walki z „apostatycznymi” reżimami sprawującymi władzę w państwach muzułmańskich, sprzymierzonych z zagranicą, szczególnie z Francją i Hiszpanią, które oskarżał o postkolonializm i dążenie do zniszczenia islamu. Jak wspomniano, na przestrzeni ostatnich lat AQIM zintensyfikowała aktywność również na obszarze Sahelu, co wynikało m.in. z wysiłków na rzecz objęcia kontrolą szlaków przemysłowych, będących ważnym źródłem dochodów organizacji. Dla rozwoju dżihadyzmu w Sahelu nie bez znaczenia okazał się też fakt, że na terenie Maghrebu ugrupowania te odczuwały coraz większą presję antyterrorystyczną ze strony władz zwalczających te nurty przy współpracy z UE oraz USA. Co prawda, już wcześniej obwieszczano śmierć Drukdała, jednak w tym przypadku doniesienia należy uznać za wiarygodne, zwłaszcza że jesienią 2020 r. AQIM ogłosiła, iż jej nowym przywódcą został inny Algierczyk – Jazid Mubarak, znany jako Abu Ubaida Jusuf al-Annabi. W tym kontekście pojawiają się przewidywania, że wyeliminowanie Drukdała może pogłębić podziały wewnątrz ruchu dżihadystycznego, nasilić walkę o władzę i dominację, na co wpływ mają – tak akcentowane tutaj – czynniki etniczne i plemienne.

Warto dodać, że w walce z terroryzmem władze w Paryżu od dawna współpracują z USA; we wrześniu 2021 r. na spotkaniu prezydentów Joe Bidena i Emmanuela Macrona zadeklarowano kontynuację kroków w kwestii zwalczania ekstremizmu na obszarze Sahelu. Stany Zjednoczone są zresztą obecne militarnie w Afryce Zachodniej – w Nigerze znajdują się trzy amerykańskie bazy wojskowe (ok. 800 żołnierzy). Ogółem personel wojskowy i cywilny USA w Afryce Zachodniej liczył w 2020 r. ok. 1200 osób. Jednostki te realizują misje szkoleniowe i wywiadowcze, a także prowadzą operacje przeciwko AQIM i Boko Haram. Trzeba podkreślić, że pomimo udziału w misjach również innych państw (np. Hiszpanii, której władze mają świadomość strategicznego znaczenia tego obszaru dla Półwyspu Iberyjskiego), to Francja jest głównym aktorem międzynarodowym angażującym się militarnie na

³⁷ X. Raufer, *Atlas radykalnego islamu*, przeł. K. Pachniak, Dialog, Warszawa 2011, s. 309.

obszarze Sahelu, co zresztą było niejednokrotnie podnoszone przez administrację prezydenta Macrona w rozmowach wielostronnych z partnerami europejskimi. Od dawna usiłuje ona uwrażliwić UE na znaczenie Sahelu dla bezpieczeństwa Europy oraz na konwergencję wyzwań wynikających z terroryzmu i przestępczości zorganizowanej. Zarazem nie należy zapominać, że Afryka Zachodnia jest dla Francji ważnym obszarem inwestycji ekonomicznych – francuskie koncerny pozyskują np. uran z kopalni w Nigrze. Dlatego też destabilizacja polityczna regionu i eskalacja aktywności nurtów ekstremistycznych budzą zrozumiały alert w Pałacu Elizejskim.

Jesienią 2021 r. zaznaczyły się pewne symptomy zmniejszenia częstotliwości poczynań organizacji ekstremistycznych, co oczywiście nie oznacza kresu zagrożeń przez nie generowanych, ani nawet nie może być uznane za zwiastun ich neutralizacji. Trzeba bowiem pamiętać, że spadek liczby ataków może być jedynie przejściowy, a wskaźniki obrazujące skalę poczynań siatek dżihadystycznych są nadal wysokie. Tak np. w Burkina Faso w okresie od maja do sierpnia 2020 r. bojówki, należące głównie do JNIM, spowodowały śmierć co najmniej 500 osób³⁸, a wiele innych zmuszając do migracji wewnętrznych, zwłaszcza z położonego w pobliżu granicy z Wybrzeżem Kości Słoniowej regionu Comoé. Jednocześnie zwiększyła się liczba incydentów zbrojnych na terenie Kamerunu, za które odpowiedzialność również ponoszą grupy radykalnie salafickie. Nadal bardzo trudna sytuacja panuje w Mali. W 2021 r. państwa G-5 zapowiedziały intensyfikację operacji w strefie trójgranicznej Mali, Burkina Faso i Nigru, co pozwala przewidywać dalszą koncentrację wysiłków w kierunku zwalczania terroryzmu na obszarach szczególnie newralgicznych.

Od 2013 r. operacje w Sahelu kosztowały życie ponad 50 francuskich żołnierzy i członków jednostek specjalnych. Latem 2021 r. prezydent Macron ogłosił plan redukcji francuskiego kontyngentu wojskowego o ponad 2 tys. osób³⁹. Jest prawdopodobne, że na tę decyzję miała wpływ eskalacja niestabilności politycznej w Mali i nasilająca się w tej części Afryki krytyka partycypacji wojskowej byłego kolonialnego mocarstwa. Jej wyrazem była fala protestów w afrykańskich miastach jesienią 2019 r., m.in. w stolicy Mali Bamako, przeciwko francuskiej obecności wojskowej i ekonomicznej. Władze w Paryżu

³⁸ M. Summers, *Actividad yihadista en el Maghreb y Sahel*, Observatorio Internacional de Estudios sobre Terrorismo, 8 septiembre 2021.

³⁹ *France to pull more than 2,000 troops from Africa's Sahel*, https://www.voanews.com/a/africa_france-pull-more-2000-troops-africas-sahel/6208062.html [dostęp: 1 listopada 2021].

ogłosiły, że jednostki, które pozostaną, będą koncentrowały się na przeprowadzaniu „punktowych” operacji przeciwko dżihadystom oraz kontynuowały misje szkoleniowe dla lokalnych sił wojskowych i policyjnych. Administracja prezydenta Macrona usiłuje w coraz większym zakresie sędować odpowiedzialność za poprawę bezpieczeństwa tej części Afryki na rzecz władz państwowych, co – biorąc pod uwagę słabość instytucjonalną i akcentowaną tu niestabilność polityczną – jest zadaniem bardzo trudnym. Coraz wyraźniej zaznacza się tendencja wdrażania w Sahelu analogicznej strategii do tej, którą Stany Zjednoczone zastosowały w Iraku w ramach walki z tzw. Państwem Islamskim: wzmacniania sił rządowych w walce z terroryzmem przy jednoczesnym ograniczaniu bezpośredniego zaangażowania militarnego.

PODSUMOWANIE

Sahel ma zatem znaczenie strategiczne w globalnej wojnie z terroryzmem, w której od dawna zaangażowana jest Francja. Pomimo deklaracji ograniczenia francuskiej obecności militarnej w regionie nie wydaje się prawdopodobne jej całkowite wycofanie w najbliższej przyszłości, podobne do odwrotu sił amerykańskich z Afganistanu. Destabilizacja Sahelu i rozwój siatek dżihadystycznych stanowią niebagatelne zagrożenie, które rzutuje także na południową flankę Unii Europejskiej. Zważywszy na ogół wymienionych w tej analizie czynników utrudniających eliminację wyzwań dla bezpieczeństwa, bodaj najbardziej realistyczną prognozę zawierają słowa francuskiego generała François Lecointre, który stwierdził, że w walce z ugrupowaniami terrorystycznymi w Sahelu „całkowite zwycięstwo nigdy nie będzie osiągnięte”⁴⁰. Nie oznacza to, rzecz jasna, bezzasadności rozbudowy strategii antyterrorystycznych oraz ich implementacji na tym terytorium, gdyż mogą one – jeśli nie zlikwidować – to przynajmniej powstrzymać rozwój ekstremizmu i eskalację zagrożeń przezeń kreowanych.

Proces aktywizacji siatek terrorystycznych w Sahelu obrazuje stale istniejące i ewoluujące zagrożenia dla bezpieczeństwa. Nie brak opinii, że po rozbiciu tzw. Państwa Islamskiego w Syrii i Iraku Sahel stał się głównym obszarem aktywizacji międzynarodowego dżihadyzmu⁴¹. Tylko w ciągu trzech lat, 2017–2020, obserwujemy aż siedmiokrotny wzrost liczby aktów terrorystycznych na tym obszarze, zwłaszcza w Ni-

⁴⁰ R. Meneses, *El Sahel y el ascenso...*, s. 241 (tłum. własne).

⁴¹ I. Fuente Cobo, *Yihadismo en el Sahel...*, s. 263.

gerii, Burkina Faso, Mali, Kamerunie i Nigrze⁴². Pomimo zaangażowania środków militarnych stałe odradzanie i reorganizacja tych struktur wypisują się w mechanizmy znamienne dla nurtów kryminalno-wyrotowych. Ich swoista transmutacja⁴³ obrazuje, jak trudno przeciwdziałać generowanym przez nie wyzwaniom. Dotychczasową strategię walki z terroryzmem trudno tu uznać za efektywną i zadowalającą.

Co więcej, nie wydaje się prawdopodobne wyeliminowanie tych zagrożeń w najbliższej przyszłości, tym bardziej że na aktywizację siatek terrorystycznych w wymiarze globalnym może rzutować sytuacja w Afganistanie. Niektórzy eksperci ostrzegają, że błyskawiczne opanowanie tego państwa przez talibów, odwrót USA i porażka wizerunkowa tego mocarstwa czynią bardziej prawdopodobną „recydywę dżihadu” nie tylko tam, ale mogą w przyszłości podsycać i reaktywować nurty wyrotowe i siatki ekstremistyczne, istniejące także w innych częściach świata, a co za tym idzie – wpływać za wzrost zagrożeń terrorystycznych w Europie Zachodniej⁴⁴. A zagrożenia te stale istnieją, o czym świadczą prowadzone operacje antyterrorystyczne w Europie. Tak np. w październiku 2021 r. rozbito w Hiszpanii siatkę terrorystyczną przygotowującą zamach na terenie tego państwa. Tym bardziej w obecnej sytuacji nie należy zatem bagatelizować destabilizacji w innych częściach świata, sprzyjającej rozwojowi fundamentalizmu religijnego.

W opracowaniach na temat sytuacji w Sahelu słusznie zwraca się często uwagę na wielopłaszczyznowość konfliktów wewnętrznych trawiących ten obszar, czego jednym z przejawów są mające długą tradycję antagonizmy etniczne i ruchy secesjonistyczne⁴⁵. Organizacje dżihadystyczne, podzielone i zdywersyfikowane, nie są jedynymi katalizatorami destabilizacji tej części Afryki; nie wolno zapominać o istnieniu innych grup zbrojnych, toczących walkę z siłami rządowymi, takich jak np. założony przez malijskich Tuaregów Narodowy Ruch Wyzwolenia Azawadu⁴⁶. Niewątpliwie znacznie utrudnia to efektywność wysiłków stabilizacyjnych.

Szansą na uporanie się z problemem ekstremizmu dżihadystycznego w Sahelu i na innych obszarach mogłaby okazać się koncentracja na rozwiązywaniu sygnalizowanych wcześniej endogennych

⁴² M. Summers, *Actividad yihadista en el Maghreb...*, s. 50–51.

⁴³ D. Lounnas, *The Transmutation of Jihadi...*, s. 4–5.

⁴⁴ F. Reinares, *Afganistán: razones por las que el acceso al poder de los talibán indicará sobre la amenaza yihadista en Europa Occidental*, „ARI” 2021, nr 72, s. 6–7.

⁴⁵ R. Meneses, *El Sahel y el ascenso...*, s. 231.

⁴⁶ D. Alvarado, *Independent Azawad: Tuareg, Jihadists, and an Uncertain Future of Mali*, „Notes Internationals”, CIDOB 54, May 2012.

katalizatorów rozwoju nurtów wywrotowych i przestępczych. Nasuwa się tu analogia z analizowaną także w wielu innych kontekstach dysfunkcyjnością władzy państwowej; stan ten – wraz ze specyfiką społeczną i wyzwaniem gospodarczym regionu – określa uwarunkowania korzystne dla oddziaływania siatek terrorystycznych. Tak np. w odniesieniu do wielu obszarów Ameryki Środkowej i Południowej mówi się o tzw. próżni państwowej (*vacíos estatales*)⁴⁷, polegającej na faktycznej nieobecności aparatu państwa i jego instytucji niezdolnych do zagwarantowania spokoju i efektywnej walki ze strukturami kryminalnymi. Owe niedostatki instytucjonalne oraz brak realizowania przez władze, zarówno na szczeblu lokalnym, jak i centralnym, szeregu swoich funkcji, m.in. w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa, dostępu do edukacji, służby zdrowia, bywają wykorzystywane przez nurty wypełniające tę „próżnię”, a zarazem stanowią ważny czynnik skłaniający zwłaszcza młode osoby do akcesu do środowisk przestępczych czy ekstremistycznych.

Dlatego też efektywne i długoterminowe niwelowanie zagrożeń terrorystycznych musi obejmować nie tylko „twarde” instrumenty ich powstrzymywania, lecz także kompleksowe przedsięwzięcia inwestujące w rozwój, mające na celu „powrót” państwa w sensie instytucjonalnym i administracyjnym na obszary szczególnie newralgiczne. Są to w istocie główne przesłanki powołania Grupy G-5, wspieranej finansowo przez UE. Zamierzenia te, rzecz jasna, są zadaniem niełatwym, zważywszy na wiele akcentowanych tu wyzwań utrudniających skuteczną kontrolę nad tym regionem. Problemy gospodarcze państw Grupy G-5 oraz inne czynniki, takie jak m.in. korupcja, stanowią poważną przeszkodę w osiągnięciu deklarowanych zamierzeń. Jednak to przede wszystkim zmiany strukturalne, podyktowane potrzebą zapewnienia inkluzji społecznej, mogą przyczynić się do poprawy stabilności na terytorium Sahelu i w innych częściach Afryki⁴⁸. Lokalne i centralne władze nie są w stanie w sposób skuteczny przeciwstawić się dżihadyzmowi, stąd nie dziwi zaangażowanie Zachodu. Jedną z ważnych i potrzebnych inicjatyw jest np. wspieranie reform w systemach sądownictwa i administracji, realizowane z udziałem Francji i Niemiec w ramach programu Partnerstwo dla Bezpieczeństwa i Stabilności Sahelu. W rozwiązywaniu wyzwań będących udziałem

⁴⁷ C. Figuerola Ibarra, *Nuevos ordes y viejos vinos: la violencia en América Latina en los albores del siglo XXI*, w: *Poder y política en América Latina*, T. Castro Escudero, L. O. Costilla (red.), „El Debate Latinoamericano”, vol. 3, Siglo Veintiuno Editores, Buenos Aires 2005, s. 203–206.

⁴⁸ Á. Losada Fernández, *El Sahel: un enfoque geoestratégico*, „ARI” 2018, nr 95, s. 7.

Sahelu, tak mocno skorelowanych z poziomem bezpieczeństwa na tym obszarze i poza nim, ogromne znaczenie odgrywa prowadzona przez organizacje międzynarodowe modernizacja infrastruktury medycznej, sanitarnej i edukacyjnej, a także pomoc humanitarna dla obszarów dotkniętych coraz częstszymi klęskami żywiołowymi. Podobnie jak w innych częściach świata stanowią one kolejny bardzo ważny czynnik powodujący liczne zagrożenia i migrację.

Niezwykle trudnym zadaniem jest demitologizowanie idei tzw. Państwa Islamskiego i wskazywanie na rzeczywisty charakter tego konstruktu, co stwarza szansę na osłabienie oddziaływania propagandowego nurtów integrystycznych, identyfikujących się z DA'ISZ bądź Al-Kaidą. Trzeba jednak mieć świadomość, że w walce z ekstremizmem pierwszoplanowa rola przypada siłom rządowym, dlatego też tak potrzebne są odpowiednie reformy: podniesienie wynagrodzenia wojskowych, modernizacja armii, inwestycje w sektorze militarnym, ale także odpowiednie szkolenia, obejmujące m.in. kwestie ochrony praw człowieka, gdyż na tej płaszczyźnie dochodzi często do nadużyć. Warto przytoczyć bardzo znamienne dane, wskazujące iż ok. 80 proc. członków organizacji terrorystycznych przyznało, że motywacja religijna nie stanowiła najważniejszego motywu akcesu do tych struktur; główną przesłanką było pragnienie odwetu spowodowane śmiercią bliskiej osoby w wyniku działań wojska lub policji⁴⁹. Nadużycia ze strony władz, a także ich indolencja i korupcja stanowią czynniki sprzyjające rekrutacji do organizacji radykalnych. Mechanizmy te występują zresztą także i w wielu innych miejscach, w których propaganda salaficka stara się zdyskontować uwarunkowania endogenne problemów społecznych do celów werbunkowych.

Jak niejednokrotnie zostało podkreślone, pogłębiający się chaos w wielu regionach tworzy niezwykle sprzyjające warunki do ekspansji ekstremizmu. Przykładem jest chociażby południowa Libia, która bywa określana jako obszar szczególnie dogodny dla rozwoju dżihadyzmu⁵⁰. Jest oczywiste, że permanentna destabilizacja i brak skutecznej kontroli rzutują także na sytuację państw sąsiednich. Biorąc pod uwagę powyższe czynniki, najbardziej pożądaną strategią na rzecz poprawy bezpieczeństwa regionu Sahelu są skoordynowane, wielopłaszczyznowe wysiłki międzynarodowe, obejmujące instrumenty walki z terroryzmem i przestępczością oraz zintegrowane przedsięwzięcia społeczne i gospodarcze o charakterze stabilizacyjnym.

⁴⁹ M. Summers, *Actividad yihadista en el Maghreb...*, s. 78.

⁵⁰ I. Fuente Cobo, *Yihadismo en el Sahel...*, s. 254.

BIBLIOGRAFIA

- Altuna Galán S., *Jama'at Nustrat al-Islam wa-l Muslimin: análisis del proyecto de al-Qaeda para el Sahel a través de su propaganda*, „ARI” 2018, nr 52.
- Alvarado D., *Independent Azawad: Tuareg, Jihadists, and an Uncertain Future of Mali*, „Notes Internationals”, CIDOB 54, May 2012.
- Bolechów B., *Polityka antyterrorystyczna w świetle badań nad terroryzmem*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2012.
- Chivvis C.S., *The French War on Al Qa'ida in Africa*, Cambridge University Press, New York 2016.
- Danielewicz K., *Sytuacja bezpieczeństwa państw Sahelu oraz perspektywy jej rozwoju*, „De Securitate et Defensione. O Bezpieczeństwie i Obronności” 2020, nr 1 (6), DOI: 10.34739/dsd.2020.01.100.
- Díez Alcalde J., *Yihadismo en el Sahel Occidental: una Amenaza Creciente y Compartida*, „Fundación Víctimas del Terrorismo”, Septiembre de 2020.
- Figuerola Ibarra C., *Nuevos ordes y viejos vinos: la violencia en América Latina en los albores del siglo XXI*, w: *Poder y política en América Latina*, T. Castro Escudero, L.O. Costilla (red.), „El Debate Latinoamericano”, t. 3, Siglo Veintiuno Editores, Buenos Aires 2005.
- France to pull more than 2,000 troops from Africa's Sahel*, <https://www.voanews.com/a/africa-france-pull-more-2000-troops-africas-sahel/6208062.html> [dostęp: 1 listopada 2021].
- Fuente Cobo I., *Yihadismo en el Sahel: la expansión de la amenaza oscura*, „Documento de Análisis” 2018, nr 12.
- García-Calvo C., *Crisis del coronavirus: la pandemia según los yihadistas*, Real Instituto Elcano, 20 Marzo 2020.
- Global Terrorism Index 2020, Measuring the Impact of Terrorism*, Institute for Economics & Peace, GTI-2020-web-2.pdf (reliefweb.int) [dostęp: 13 listopada 2021].
- Hassan H., *Radicalism in the Sahel: From a Paper State to a Mobile Caliphate*, Lambert Academic Publishing, 2019.
- EUCAP Sahel Mali: Mission Extended Until 31 January 2023 and Mandate Adjusted*, <https://www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2021/01/11/eucap-sahel-mali-mission-extended-until-31-january-2023-and-mandate-adjusted/> [dostęp: 16 października 2021].
- Islamic State in the Greater Sahara Expanding Its Threat and Reach in the Sahel*, Africa Center for Strategic Studies, December 18, 2020, <https://africacenter.org/spotlight/islamic-state-in-the-greater-sahara-expanding-its-threat-and-reach-in-the-sahel/> [dostęp: 16 października 2021].

- Yagüe J., *Un gran golpe al yihadismo en África: la eliminación de Abdelmalek Droukdel*, „Documento Observatorio Internacional de Estudios sobre Terrorismo” 2020, nr 16.
- Kosmynka S., *Udział Hiszpanii w misjach bezpieczeństwa w Sahelu Zachodnim*, „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne” 2020, t. 65, nr 1, DOI: 10.15804/athena.2020.65.07.
- Kosmynka S., *Święta wojna w Al-Ándalus. Przeobrażenia aktywności dżihadystycznych komórek terrorystycznych w Hiszpanii w latach 1995–2012*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2015.
- Kosmynka S., *Związki terroryzmu dżihadystycznego z handlem narkotykami. Casus Hiszpanii*, „Historia i Polityka” 2019, nr 27 (34).
- Lacher W., *Organized Crime and Conflict in the Sahel-Sahara Region*, „The Carnegie Papers”, September 2012.
- Losada Fernández Á., *El Sahel: un enfoque geostratégico*, „ARI” 2018, nr 95.
- Lounnas, Djallil, *The Transmutation of Jihadi Organizations in the Sahel and the Regional Security Architecture*, w: *Middle East and North Africa Regional Architecture: Mapping Geopolitical Shifts, regional Order and Domestic Transformation*, „Future Notes” 2018, nr 10.
- Meneses R., *El Sahel y el ascenso del yihadismo*, „Anuario CEIPAZ” 2019–2020.
- Sageman M., *Leaderless Jihad. Terror Networks in the Twenty-First Century*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia 2008.
- Raafat L., *The Schism of Jihadism in the Sahel. How Al-Qaeda and the Islamic State Are Battling for Legitimacy in the Sahelian Context*, The Middle East Institute, October 2021.
- Raufer X., *Atlas radykalnego islamu*, przeł. K. Pachniak, Dialog, Warszawa 2011.
- Reinares F., *Afganistán: razones por las que el acceso al poder de los talibán indicará sobre la amenaza yihadista en Europa Occidental*, „ARI” 2021, nr 72.
- Sanjuán Martínez C., *El terrorismo yihadista. El yihadismo en el Sahel amenaza a Europa*, „Documento de Opinión” 2020, nr 140.
- Sukhankin S., *France to Lead Joint Effort in War on Terrorism in Sahel Region*, „Terrorism Monitor” 2020, t. 18, nr 10.
- Summers M., *Actividad yihadista en el Maghreb y Sahel Occidental*, „Anuario del terrorismo yihadista” (Observatorio Internacional de Estudios sobre Terrorismo) 2020.
- Summers M., *Actividad yihadista en el Maghreb y Sahel*, Observatorio Internacional de Estudios sobre Terrorismo, 8 septiembre 2021.
- Summers M., *Enfrentamientos entre JNIM y EIGS. Cambios en el equilibrio terrorista del Sahel*, IEEE, „Documento de Opinión”, 10 de julio de 2020.
- Thompson J., *Examining Extremism: Islamic State in The Greater Sahara*, Center for Strategic and International Studies, 22 July 2021.